

Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi

Ulisa: Journal of International Studies

AUİLS | 2017 Özel Sayısı - AUİLS | 2017 Special Issue

Erken Cumhuriyet Dönemi Düşüncesinde Japon İmgesi

Oğuz Bilge Güngördü*

ÖZ

Türk kamuoyunda Japonya'ya duyulan ilginin kökleri, II. Abdülhamid döneminde ilk resmi temasların kurulmasına kadar götürülebilir. Bu dönemde, İmparator Meiji'nin yeğeni İstanbul'u ziyaret etmiş ve bunun ardından Ertuğrul Fırkateyni Japonya'yı ziyaret etmesi için gönderilmiştir. 1904 yılında başlamış olan Rus-Japon Savaşı sırasında Türk kamuoyunda Japonlara karşı güçlü bir sempati görülmüştür. Dönemin Türk entelektüel sınıfının Japonya'ya yönelik sempatik yaklaşımı, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Erken Cumhuriyet dönemi düşünürleri, Japonya'ya üç temel imge atfemiştir. Bunlardan birincisi, "adlanmış savaşçı" imgesi olup, Japonlar'ın askeri yeteneklerini ve savaş alanındaki korkusuzluklarını öne çıkarır. İkincisi "manevi örnek" imgesi olup, Japonların manevi hayatının gücüne vurgu yapar. Üçüncüsü "Garplılaşmış Asyalı" imgesi olup, Japonların Batı uygarlığını örnek almak suretiyle gelişmeyi başaran bir Asya kavmi olması hususunu öne çıkarır.

Bu çalışmamızın temel hedefi, erken Cumhuriyet dönemi literatüründe Japonya'ya atfedilen üç temel imgeyi incelemektir. Literatürü incelerken metod olarak ikincil kaynak araştırması benimsenmiştir. Kaynak incelemesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı dönemindeki eserlerle sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Japonya, Pertev Demirhan, Faik Sabri Duran, Celal Nuri İleri.

* Doktora Öğrencisi; Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı; oguz.b.gungordu@outlook.com.

Japanese Image in the Early Republican Thought

ABSTRACT

Roots of the interest for Japan in Turkish public opinion can be traced back to the Abdul Hamid II era, when first formal visits were paid. During this era, Emperor Meiji's nephew visited Istanbul and after that, Ertuğrul Frigate was sent to visit Japan. During the Russo-Japanese War started in 1904, a strong sympathy towards the Japanese was seen in Turkish public opinion. Sympathic approach towards the Japanese in the Turkish intelligentsia of the era achieved to continue its existence after the Republic was founded.

Three main images are attributed to Japan by Early Republican thinkers. First one is "the devout warrior" image that highlights the military aptitudes of Japanese and their fearlessness in the battlefield. Second one is "the spiritual example" image that emphasises the power of Japanese spiritual life. Third one is "the Westernized Asian" image that highlights the Japanese being an Asian nation which could succeed to develop by taking Western civilization as an example.

Main aim of this work is to analyze these three main images that are attributed to Japan in early Republican literature. While analyzing the literature, the research is methodologically based on secondary resources. Source inspection is limited to the works that were produced during Mustafa Kemal Atatürk's presidential era.

Keywords: Early Republican Era, Japan, Pertev Demirhan, Faik Sabri Duran, Celal Nuri İleri.

Giriş

19. yüzyılda Meiji Restorasyonu adıyla bilinen modernleşme süreciyle birlikte hızla yükselişe geçerek dünya sahnesinde güçlü bir ülke olarak yerini alan Japonya, aynı sıralarda ciddi bir gerileme sürecine girmiş bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan pek çok aydının alakasını celbetmiştir. Batılılaşma konusunda ciddi bir başarı göstererek kısa zamanda geri kalmışlığın pençesinden kendini kurtaran ve dahası, Rus-Japon Savaşı'nda görüldüğü üzere başka büyük güçlerle çatışmaya girip onları yenebileceğini ispatlayan bu Uzakdoğu ülkesi, Türk aydınlarının kendi ülkelerinde görme hasretini çektiği pek çok özelliği taşımaktaydı. Kimi zamansa Türk aydınları, Japonya'da gerçekte ne olduğu meselesinden ziyade, ülkelerine dair taşıdıkları hayalleri Japonya'ya projekte etmeyi ve kendi düşüncelerinde yarattıkları bir Japonya'yı örnek almayı tercih ediyorlardı. Her halükarda "Japon modeli"nin Türk aydınının zihin dünyasında oldukça uzun zamandır varlığını koruduğu söylenebilir.

Türk aydınının Japonya'ya kendi hayallerini projekte etmesine dair tipik bir örnek, Japonların Batı uygarlığından herhangi bir iktibasta bulunmadan –hülasa "Batılılaşma"dan-kalkındığı iddiasıdır. Bu anlayışa genelde Türkiye'deki modernleşme sürecinde Batı uygarlığından yapılan iktibasları tenkit edenlerde rastlanmaktadır. Niyazi Berkes, söz konusu anlayışı özetlemek maksadıyla şunları ifadeye koyar: Ona göre İslamcı gelenekçiler, Japonların bir doğu toplumu olarak toplum yapılarını ve geleneklerini değiştirmeden Avrupa'nın ilmini ve fennini aldığı kanaatindedirler. Berkes, bu iddiayı öne sürenlerin Japon modernleşme süreci ve Japon halkı hakkında hiçbir şey bilmediklerini ve ayrıca söz konusu iddianın gerçekte doğru olup olmadığı hususunda yeterince araştırma yapmadıklarını belirtir. Yalnızca Türkiye'de değil bütün İslam dünyasında "Batılılaşmadan ilerlemiş Japonya" efsanesinin hüküm sürdüğünü, buna karşın hiçbir Müslüman yazar veya düşünürün bu memlekete gidip inceleme yapma, tarihini ve oluşum sürecini tetkik etme zarureti hissetmediğini belirten müellife göre Japon örneği İslamcı ve gelenekçi tezi desteklemek bir yana, onu yalanlayan bir niteliktedir.¹

Berkes'in ifade ettiği üzere, Türkiye'de Batılılaşma eleştirmenlerinin kendi dünya görüşlerine uygun bir Japonya imgesi mevcuttur. Bununla birlikte, daha az bilinen bir husus ise, Türkiye'de bunun tam tersi bir Japon imgesinin erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının zihninde hüküm sürmesidir. Bu düşünürler, Japonya'nın Batı uygarlığına girerek gelişme yoluna girdiğini belirtiyor ve bu durumu, Batı uygarlığını örnek alan Türkiye için bir örnek telakki ediyorlardı. Bundan başka, Japon toplumunun güçlü askeri yapısı ve ahlak kurallarına bağlılığı da erken Cumhuriyet aydınlarının ilgisini çeken hususlar olmuştur. Nitekim bu çalışmanın amacı, mevzubahis dönem aydınlarının Japonya'ya ne gibi imgeler atfettiğini ilgili kaynaklar ışığında göstermek ve bunları tarihsel kökleriyle birlikte tahlil etmektir. Bunun için evvela Türk aydınının zihnine Japonya ile ilgili imgelerin giriş zamanı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Türk-Japon ilişkilerinin başlama sürecini konu alacağız. Daha sonra, erken Cumhuriyet döneminde Türk-Japon ilişkilerine yer verecek ve böylelikle söz konusu dönemde iki ülke arasında ne gibi politik gelişmeler yaşandığını irdeleyeceğiz. En son bölümde ise, erken Cumhuriyet aydınlarının Japonlar'a atfettiği üç temel imgeyi ele alacağız: Bunlar; "adanmış savaşçı", "manevi örnek" ve "Garplılaşmış Asyalı" imgeleridir.

¹ Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-1*, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi, 1997, s. 87-89.

Türk-Japon İlişkilerinin Başlangıcı

Türk-Japon münasebetlerinin ilk başladığı tarihsel dönemi araştırdığımızda karşımıza Osmanlı tahtında Sultan II. Abdülhamid'in, Japon tahtında ise İmparator Meiji'nin oturduğu dönem olan 19. yüzyılın ikinci yarısı çıkmaktadır. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin, kuzeydeki düşmanı Rusya'ya oluşturduğu tehdit nedeniyle Japonya'nın dostluğuna ihtiyaç duyduğu görülüyor.² İki memleket arasında resmi temaslar, Japon imparatorunun yeğeni Prens Komatsu'nun II. Abdülhamid'i 1887 yılında ziyaret etmesi ile başlamıştır. Komatsu'nun Abdülhamid'e Japon imparatorunun dostluk mesajını ve nişanını getirdiği bu ziyaretin ardından Abdülhamid, bu ziyarete karşılık olarak 1889'da Osman Paşa'yı Ertuğrul Fırkateyni ile Japonya'ya gönderdi.³ 1890'da dönüş yolculuğuna çıkan Ertuğrul Fırkateyni, şiddetli bir tayfuna yakalanarak kayalara çarpmış ve batmıştı. Kazadan kurtarılabilen denizciler Meiji'nin doktorları tarafından tedavi edildi ve iki Japon savaş gemisi vasıtasıyla İstanbul'a dönüşleri sağlandı.⁴ Japonlar kazanın anısına 1889'un 21 Eylül'ünde Ooşima adasına bir kitabe diktiler. Kitabeye oyulmuş bulunan ifadelerin Prof. Koci Okubo tarafından yapılan tercümesi şu şekildedir: "RÜZGAR TANRISI HİDDETLENİNCE KOCA GEMİ DE KUVVETSİZ OLDU İYİ NİYET ELÇİLERİ ŞEHİT DÜŞTÜLERSE DOSTLUĞUMUZUN TEMELİ OLDULAR HATIRALARINI TAŞA OYARAK TAZİYEMİZİ SUNUYORUZ"⁵

1904'de patlak veren Rus-Japon Harbi'nin, Osmanlı İmparatorluğu tarafından dikkatle izlendiği görülüyor. Savaş sırasında II. Abdülhamid, her iki devleti de memnun edecek bir siyaset izlemeyi uygun bulmuştu. Ruslar Karadeniz'deki filolarını Boğazlar'dan geçirmek istedikleri vakit, donanmayı toplu halde geçirmeyi reddetti. Bunun yerine, torpidoların geceleri teker teker geçmesini kabul edebileceğini söyledi. Donanmanın topluca geçmesini reddederek Japonları, torpidoların tek tek geçmesini kabul ederek de Rusya'yı memnun etmeyi amaçlıyordu.⁶ Miralay Pertev Bey (Demirhan) de Osmanlı ataşe-militeri ve askeri murahhası olarak Rus-Japon Savaşı'nı izlemeye gönderilmiş⁷ ve böylelikle erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının zihnindeki Japon imgesini inceleyeceğimiz bölümde de bahsi geçecek olan fikirlerinin altyapısına bu vesileyle kavuşmuştur. Dahası, söz konusu savaş sırasında Osmanlı toplumunda Japonlara karşı ciddi bir sempati oluştuğu görülmektedir. Bu sempati öyle bir boyuta kadar gelip dayanmıştı ki, Dr. Abdullah Cevdet, Ruslarla savaşırken ölen Japon askerlerini "şehit" olarak gördüğünü ifade etmiş⁸, dahası halk arasında Japon imparatorunun gizli bir Müslüman olduğu ve bu gerçeği yakında açıklayacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştı.⁹ Doğan erkek çocuklarına Togo ve Nogi gibi ünlü Japon askeri liderlerinin adlarını koymak oldukça revaçtaydı.¹⁰

² F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, s. 11.

³ Hironao Matsutani, *Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995, s. 58-59.

⁴ Hee-Soo Lee ve İbrahim İlhan, *Osmanlı Japon Münasebetleri ve Japonya'da İslamiyet*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, s. 28.

⁵ Fethi Tevetoğlu, *Dış Politika Görüşümüz*, Ankara, Komünizmle Mücadele Yayınları, 1963, s. 34-35.

⁶ Ziya Şakir, *Sultan Abdülhamid ve İmparator Mikado*, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2010, s. 136.

⁷ F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, s. 133-134.

⁸ F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, s. 144.

⁹ Şahin, a.g.e., s. 149.

¹⁰ Şahin, a.g.e., s. 142.

Erken Cumhuriyet Döneminde Türk-Japon İlişkileri

Japonya, Birinci Dünya Savaşı'na İngiltere'nin müttefiki olarak katılmış ve bu nedenle Lozan Anlaşması'na imza koyan devletler arasında yer almıştır. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Japonya, 3 Mayıs 1924'te Lozan Anlaşması'nı onayladı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni 7 Temmuz 1924'te resmen tanıdı. Bu dönemde İstanbul'da açılan Japonya Büyükelçiliği'nin, Ortadoğu'da açılan ilk Japon büyükelçiliği olması, Japonya'nın Türkiye'ye verdiği öneme işaret etmektedir. Büyükelçilik, 1937'de Türkiye'nin başkenti Ankara'ya taşındı. Bir başka kayda değer gelişme ise 1931 yılında Prens ve Prensess Takamatsu'nun Türkiye'yi ziyaretiydi. Ankara'da Atatürk tarafından ağırlanan Prens ve Prensess, Atatürk'e bir Japon kılıcı hediye ettiler.¹¹ Atatürk'ün Japonya'daki Ertuğrul Şehitliği'nde Türk hükümeti tarafından şehitlere yakışır bir anıt inşası için verdiği talimatla, 1936 Şubatı'nda başlayıp Haziran 1937'de tamamlanan anıt da dönemin önemli hadiseleri arasındadır. Anıtın açılış merasiminde, Prof. Okubo bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Türklerin milli işaretinin ay-yıldız, Japonların milli işaretinin ise güneş olması üzerinde duran profesör, Nippon yazısında 'Güneş' kelimesinin yanına 'Ay' kelimesi gelince 'aydın' diye mânâ çıktığını belirtmiş ve bundan yola çıkarak eğer Ay ile Güneş, yani Türk ve Japon milletleri elbirliği ile dostluk, doğruluk ve barış için çalışırlarsa bütün dünyanın aydınlanacağını belirtmiştir.¹²

Erken Cumhuriyet Dönemi Düşüncesinde Japon İmgesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk zamanlarında Türk-Japon ilişkilerinin seyrini ana hatlarıyla müşahede etmiş bulunduk. Söz konusu ilişkilerin yalnızca iki devlet arasında kurulan diplomatik bağlardan öteye geçmediğini düşünmek yanılı olacaktır. Tıpkı Osmanlı aydınları gibi erken Cumhuriyet aydınları da Japonya'yı Türkiye için ciddi bir ilham kaynağı telakki etmişler, bu sebeple zihin dünyalarında Japonya'ya değişik imgeler atfetmişlerdir. Söz konusu dönemin aydınlarının Japonya hakkında yazdıklarına baktığımızda üç temel imge tespit edebiliyoruz: "Adanmış savaşçı" imgesi, "manevi örnek" imgesi ve "garplılaşmış Asyalı" imgesi.

"Adanmış savaşçı" imgesi, esasen Japonların askeri yeteneklerini ve savaş alanındaki korkusuzluklarını öne çıkarmaktadır. Bu imgeyi işleyen yazarlar, Japonların komutanlarına mutlak itaati, Japonya'daki toplumsal yapının savaşa sağ dönmek için değil ölmek için giden Japon gençlerinin "adanmış"lığını teşvik etmesi gibi hususları da işlemeyi ihmal etmezler ve böylelikle Japonların "adanmış savaşçı"lığını Türk milletine ve gençliğine bir vatanseverlik

¹¹ Hironao Matsutani, *Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995, s. 63-64.

¹² Fethi Tevetoğlu, *Dış Politika Görüşümüz*, Ankara, Komünizmle Mücadele Yayınları, 1963, s. 35.

timsali olarak örnek gösterirler. Bu imgeyi işleyen yazarlar Pertev Demirhan¹³, Faik Sabri Duran¹⁴ ve Yaşar Nabi Nayır¹⁵'dir.

“Manevi örnek” imgesi, Japonların manevi hayatının gücüne vurgu yapan bir imge olarak göze çarpmaktadır. Japonları “manevi örnek” olarak takdim eden yazarların, Japon maneviyatını incelerken iki ana başlık üzerinde durdukları anlaşılıyor: Bunlardan birincisi, maneviyatın “ahlak” boyutu olup, Japonların ahlak kurallarına olan sıkı bağlılığı, çocukluklarından başlayarak bu kurallara itaat edecek şekilde yetiştirilmeleri ve bu sayede güçlü bir millet olmaları gibi meseleleri ihtiva etmektedir. İkincisi ise, maneviyatın “din” boyutuyla alakalıdır ve Japonların mensup oldukları Budizm, Şintoizm gibi dinlere olan güçlü sadakatlerini hikaye eder. Japonya’ya atfedilen “manevi örnek” imgesine Pertev Demirhan ile Faik Sabri Duran’ın yazdıklarında tesadüf etmek mümkündür.

“Garplılaşmış Asyalı” imgesi, Japon milletinin modernleşme sürecine dayalı olarak şekillenmiş bir imgedir. Tabiatıyla, modernleşmenin iki temel sacayağı bu imgenin konusunu oluşturur. Bunlardan birincisi, Batı uygarlığının çeşitli yönlerini iktibas edip kendi bünyesine katma, diğeri ise modernleşmeye zorluk çıkaran birtakım gelenek ve öğretilerin tasfiyesidir. Japonya’nın Batı uygarlığının çeşitli yönlerini bünyesine alan, kendi içinde birtakım çürümüş geleneklerle mücadeleden de geri durmayan bir memleket olmasını ırdeleyen “Garplılaşmış Asyalı” imgesi, Türkiye’deki modernleşme ile Japon tecrübesi arasında ciddi benzerlikler gören yahut Japon tecrübesini Türkiye’nin örnek alması lüzumu üzerinde duran yazarlar tarafından işlenmiştir. Bu yazarlar arasında Yusuf Akçura¹⁶, Celal Nuri İleri¹⁷ ve Faik Sabri Duran bulunmaktadır.

¹³ Pertev Bey (Demirhan), 1871 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. 1886’da Harbiye mektebine girmesiyle askeri kariyeri başlayan Pertev Bey, 1904 Rus-Japon Savaşı’nda Osmanlı gözlemcisi sıfatıyla Japonya’ya gönderildi ve Mançurya, Port Arthur ve Mukden savaşlarına katıldı. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi’nde de görev alan Pertev Demirhan, 1931 senesinde emekliye ayrıldı. Bundan sonra 5., 6. ve 7. dönem Erzurum milletvekili olarak TBMM’de görev yapan Demirhan, 1964’te kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumdu (A. Merthan Dünder, “Pertev Demirhan ve Rus-Japon Harbinden Alınan Maddi ve Manevi Dersler Adlı Eseri Üzerine”, Selçuk Esenbel ve Erdal Küçükyalçın (der.), *Türkiye’de Japonya Çalışmaları Konferansı -I- Bildiri Kitabı*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012, s. 302-304).

¹⁴ Coğrafyacılık ve yazarlıkla ilgilenen Faik Sabri Bey (Duran), 1882’de Üsküdar’da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul’da sürdüren Faik Sabri’nin coğrafyaya olan ilgisi ilköğretim çağlarına dayanmaktadır. Yaşamının bu döneminde okulunu ziyaret eden Japon subaylarının dikkatini tahtaya çizdiği düzgün Japonya haritası ve Japonya hakkında verdiği bilgiler ile çekmeyi başardı ve onlardan hediyeler aldı. Darülfünun’da coğrafya öğretmenliği de yapan Faik Sabri, Cumhuriyet kurulduktan sonra da coğrafya ile ilgili çalışmalarını sürdürdü. Türk Coğrafya Kurumu’nun kurucuları arasında yer alan ve 1941’de I. Coğrafya Kongresi’nin çalışmalarına katılan Faik Sabri, 1943 yılında vefat etti (Şayan Uluhan, “1913’te Faik Sabri Bey’in Gözünden Almanlar ve Almanya”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, s. 250).

¹⁵ Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden, 1908 doğumlu Yaşar Nabi Nayır, adını 1928 yılında kurulan “Yedi Meşale” topluluğuyla duyurdu. Şiir, öykü, oyun, gezi, eleştiri, çeviri dallarında ürünler verdi. Nayır’ın Türk edebiyatına en mühim katkısı, Varlık dergisi ve Varlık yayımları ile olmuştur. İlk sayısı 15 Temmuz 1933’te çıkan Varlık dergisi, Türk edebiyatının en olgun ve erişkin devresinde olduğunu ispat etme gayesi taşıyordu. Nayır, Varlık dergisinin yanı sıra, 1946’dan ölümüne kadar 2000 cildi aşan kitap yayını yaptığı Varlık yayımları ile de tanınmaktaydı. 1981’de yaşamını yitirdi (Konur Ertop, “Yaşar Nabi Nayır (1908-1981)”, *Varlık*, sayı 883, Nisan 1981, s. 3).

¹⁶ Yusuf Akçura, 1876 yılında Volga nehri kıyısındaki Simbir kentinde varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Normal bir ilk ve ortaöğrenimden sonra Harp Okulu’na giren Akçura, sonraları askerlikten atılarak Trablusgarp’a sürgün edildi. Kendisi gibi sürgün olan Ferid (Tek) ile beraber Paris’e geçip Serbest Siyasal Bilgiler Okulu’na girdi. II. Meşrutiyet döneminde İstanbul’a dönen Akçura, 1912’de Türk Ocağı’nın kurucuları arasında yer aldı. 1932’de Atatürk’ün isteği üzerine Birinci Türk Tarihi Kongresi’ne ve Türk

Çalışmamızın temel amacı, erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının zihnindeki Japonya'yı aydınlatmak olduğundan, inceleme konusu yaptığımız eserler Mustafa Kemal Atatürk'ün 15 senelik cumhurbaşkanlığı devresinde yayınlanmış olanlarla sınırlanmıştır. Temel yöntem olarak ise ikincil kaynak araştırması tercih edilmiştir. Söz konusu ikincil kaynaklar, Atatürk'ün 1923 ile 1938 arasındaki cumhurbaşkanlığı döneminde yayınlanmış olan ve söz konusu devrin aydınlarının Japonya'ya bakışına değinen dergi makaleleri, gazete yazıları ve kitaplardır. Bununla birlikte, zaman zaman söz konusu kaynaklardaki Japon imgesinin tarihsel köklerine işaret etmek amacıyla daha önceki devrelerde yayınlanmış eserlere de değinilmiştir.

“Adanmış Savaşçı” İmgesi

Japonya'yı Türk aydınının zihninde gündem yapan önemli bir husus olarak Rus-Japon Savaşı'ndan Japonların zaferle çıkması meselesine daha önce işaret etmiştik. Japonların askeri gücüne vurgu yapan bu zaferin, Türkler açısından ciddi bir ilham kaynağı teşkil ettiğine şüphe yoktur, ne de olsa “Japonya, koca Rus'u bir tekme ile zillet toprağına serdiği gün, Avrupa ona saygı göstermek zorunda kaldı. Bu uyanış dersi unutulamaz”¹⁸ idi. Japonya'nın askeri gücüne ve savaşçılık yeteneğine duyulan ilgi, Osmanlı'nın son zamanlarında Togo gibi Japon komutanların adlarının erkek çocuklarına konması ile tezahür ederken, daha sonraları kurulan Cumhuriyet idaresi zamanında da aydınların konuyla ilgili eserlerine yansımıştır. Bu eserlerde Japonlar hakkında “adanmış savaşçı” imgesinin hakim olduğu görülmektedir.

1926 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Amiral Yamamoto, bu ziyareti sırasında gözlemlediği hususları kitaplaştırmayı ihmal etmemiştir. Söz konusu kitabın *Cumhuriyet* gazetesinde iktibas edilen bölümlerine baktığımızda, Türk halkının zihninde Togo'nun ve Japonların Ruslar karşısındaki zaferinin hatırasının, erken Cumhuriyet döneminde de hala yaşadığını görebiliyoruz. Söz konusu bölümlerde Yamamoto, İstanbul'da bulunduğu sürede Heybeliada'daki deniz mektebini ziyaret ettiğini ve bu mektepte Japon amirali Togo'nun fotoğrafının asılı olduğunu öğrendiğinde heyecanlanarak derhal o fotoğrafı görmek istediğini anlatır. Anlattığına göre nihayet mektep kütüphanesinin bir köşesinde Togo'nun resmini gördüğü vakit Türklere karşı şükran hisleri duymuştur. Yamamoto bunun haricinde her gün birkaç gazete muhabirinin kendisiyle mülakat yapmaya geldiğini ve her gün bütün gazetelerde Japon harp gemilerinin, kumandanın, gemi kumandanlarının, zabitanın fotoğraflarının neşredildiğini, Rus-Japon Savaşı'na ait hatıralar ve resimlerin de gazeteler tarafından işlendiğini anlatmaktadır. Anlattığına göre gazeteler, Rus-Japon Savaşı zamanlarında doğan bir çocuğa Togo adının verilmesi üzerinde durmuşlar, ayrıca İstanbul'u ziyaret eden İzumo ve Yagumo gemilerinin Amiral Kamimura komutasında Rus-Japon Savaşı'na katılmış gazi gemiler olmasını

Tarih Kurumu'na başkanlık yaptı (Enver Ziya Karal, “Önsöz”, Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Lotus Yayınevi, 2008, s. 7-10).

¹⁷ Celal Nuri (İleri), 1882'de Gelibolu'da doğdu. Zengin bir kültürel ortamda dünyaya gelmiş bulunan Celal Nuri, Galatasaray Mekteb-i Sultani'sinden sonra Mekteb-i Hukuk'ta öğrenim gördü. Avukatlık, gazetecilik ve milletvekilliği mesleklerini icra etti. *Ati-İleri* gazetesiyle tanınmakla birlikte pek çok gazete ve dergide yazıları çıktı. İstiklal Harbi döneminde Malta sürgünleri arasında olan yazar, Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk İnkılabı'na muhtelif katkılarda bulundu. 1938 yılında yaşamını yitirdi (Necmi Uyanık, “Baticı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, Güz 2014, s. 139).

¹⁸ Henry Nivet, *Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi*, çev. Ragıp Rıfki, İstanbul, ARK Kitapları, 2011, s. 122.

ve Yamamoto'nun da o savaştaki dahlini zikrederek 'Bu şerefli ve tarihi gemileri ve Amiral'i İstanbul sularında selamlamak bizim için ne büyük şereftir' demişlerdir.¹⁹

Erken Cumhuriyet döneminde halk nezdinde Japonların askeri gücü ve savaşçılık yeteneğine duyulan ilgi, aydınların muhayyilesinde kendine nasıl bir yer bulmuştu? Bunun yanıtını bulmak adına tetkik edilmesi gereken yapıtlardan birisi, Rus-Japon Savaşı'nda gözlemci olarak bulunan Pertev Demirhan'ın 1937 yılında kaleme aldığı *Japonların Asıl Kuvveti: Japonlar Niçin ve Nasıl Yükseldi?* isimli çalışmasıdır. Demirhan bu kitabında Japonlara dair edindiği olumlu izlenimleri detaylı bir biçimde anlatmakta ve bu vesileyle Japon milleti hakkında zihninde taşıdığı "adanmış savaşçı" imgesini aksettirmektedir. Demirhan'ın Japonların savaş alanındaki adanmışlıkları hakkındaki gözlemleri şöyle:

"Harp esnasında düşman tahkimatı üzerine yaptıkları hücumlarda Japonlar -düşmana nispetle az kuvvette olsalar bile- hayata hiç ehemmiyet vermeyerek büyük bir şiddet ve cesaretle ileriye atılır ve düşmanın ateşi ne kadar şiddetli olursa olsun hiç telefata bakmayarak mutlaka hedefi elde etmeye çalışırlardı. Japon milletine has olan sükunet sayesinde bu hücumlarda hiç gürültü, telaş, bağırma çağırma olmazdı; Japonların milli nidası olan Banzay sedası bile işitilmezdi. Japonlar güya hissiz, kalpsiz, ruhsuz, sessiz birer makine imiş gibi insana hayret verir bir lakaydi içinde düşman üzerine atılırlar, mühim bir noktayı veya bir müdafaa hattını elde etmek için bazen birbirini müteakip müteaddit hücum hatlarıyla ateşe, ölüme ilerlerlerdi."²⁰

Demirhan, Japon askerlerinin komutanları ile olan bağlılıklarının altını çizerken, Türk tarihiyle paralellikler kurmaya özel bir önem vermektedir ki, böylelikle Japonların "adanmış savaşçı"lığını Türkiye'ye örnek gösterebilecektir:

"Mafevka karşı kalbi itaat; askerde vefa ve sadakat ve bunun neticesi olarak fedakarlık! İşte bütün sır buradadır. Filhakika zabitan ile efrat arasında karşılıklı candan bağlılık olmaksızın ancak zahiri ve cebri surette gösterilen itaatin harpte ateş karşısında ve umumiyetle tehlikeli ve buhranlı zamanlarda hiç kıymet ve faydası yoktur. (...) Plevne'de askerimiz Gazi Osman Paşa'yı bir muhterem baba gibi tanımasaydı askeri tarihimize pek parlak bir sahife ilave etmiş olan o şanlı müdafaa başa çıkarılamazdı. Anadolu İstiklal Harbimiz'deki Sakarya ve Dumlupınar zaferleri ise sırf Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in bütün orduya sarsılmaz bir ümit ve itimat bahşeden müstesna şahsiyeti sayesinde kazanılmıştır."²¹

Erken Cumhuriyet döneminde Japon imgesine dair bir başka önemli kaynak, coğrafya alanında çalışmalarıyla tanınan Faik Sabri Duran'ın 1938 tarihli *Bugünkü Japonya* isimli eseridir. Japonya'nın çeşitli hususiyetlerinin büyük fotoğraflar ve altlarında açıklayıcı yazılarla tanıtıldığı bu çalışmada Japon ordusu ile donanmasına da birer sayfa ayrılmıştır. Ordu ile ilgili sayfaya baktığımızda, devrin Japon ordusuna ait fotoğrafların altında şu yazıyı okuyoruz:

"Bir Japon genci için askere gitmek, orduya katılmak büyük bir şereftir. Delikanlı o gün hayatının en mesut dakikalarını yaşar ve bütün aile sevinç içinde bayram eder. Bu bayrama komşular, bütün mahalle halkı hatta sokaktan gelip geçenler bile katılır. Askere çağrılan gencin evinin önüne beyaz örtülü bir masa konur ve burada hısım, akrabanın, eşin dostun getirdikleri hediyeler teşhir edilir. Bu sırada askere: "Tekrar görüşürüz, yakında sağ salim

¹⁹ "Türk Japon Dostluğunun Canlı Bir Hatırası", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1937, s. 7.

²⁰ Pertev Demirhan, *Japonların Asıl Kuvveti: Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi?*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1937, s. 41-42.

²¹ Pertev Demirhan, *Japonların Asıl Kuvveti: Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi?*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1937, s. 43-44.

dönersin inşallah' gibi temennilerde bulunmak büyük bir nezaketsizliktir. Çünkü onun için bu gidiş bir daha dönülmeyecek kat'i bir yolculuk olursa, o zaman şerefli sayılır. Yine bu fedakarlığı kendisinden beklenen tabii bir hal bilir."²²

Eserin bir sonraki sayfasında ise Japon savaş gemilerine ait tanıtıcı fotoğraflar bulunmakta olup, altında ise "Donanma" başlığına sahip bir yazı mevcuttur. Yazıda askerin dönmesinin değil, harpte vatan için ölmesinin beklendiği, bunun için ona "Rahat rahat vazifene git, aileni merak etme, biz onlara bakarız, seni aratmayız" denildiği ifade edilmektedir. Bundan başka, ona verilen hediyelerin, hatta kapalı zarflar içinde avucuna sıkıştırılan paraların daha o anda ailesinin olduğu, böylelikle oğul veya babanın, cephede öldüğü vakit arkada muhtaç kimse bırakmayacağından emin olarak orduya ve donanmaya katıldığı belirtilmektedir.²³ Japon askerlerinin ardına bakmadan savaşa gitmesinin ve Japon toplumunun da onlara bu vazifelerinde destek sağlayacak bir kültürel yapıya sahip olmasının vurgulandığı bu satırlar, Japonlara atfedilen "adanmış savaşçı" imgesinin değişik bir yönüne işaret etmektedir: "Adanmış savaşçı"nın yetişmesinde onu müsait kılan bir toplum yapısının mevcudiyeti gerekliliği.

Duran'ın yukarıda zikri geçen eseri ile aynı yıl (1938) *Varlık* dergisinde yayınlanmış olan bir yazısında Yaşar Nabi Nayır, Japonların milliyet aşkını Türk gençliğine örnek gösterirken "adanmış savaşçı" imgesine başvurmuştur:

"Millî şuur, bize bütün hareketlerimizi milletin en büyük hayrına göre ayar etmeyi, vatan uğruna yalnız harp zamanında canımızı değil, fakat her icap ettiği zaman şahsî menfaatlerimizi feda etmeyi emreder. (...) Bugün Japonya bu derece büyük bir harp potansiyeli gösterebiliyorsa, bunun sırrını her Japonyalının ferden bu şuura son derece sahip olmasında aramalıyız. Harbeden millete faydalı olmadığı için kendisine hakikî yapan seksenlik müteakit general, Japonyalının milliyet aşkına parlak bir misaldir."²⁴

Nayır için kendi şahsi menfaatlerini milletin maslahatı uğruna derhal feda edebilen ve bu sayede ülkesinin askeri caydırıcılığını takviye eden Japon bireyi, Türk genci için takip edilmesi gereken bir rol modelidir.

"Manevi Örnek" İmgesi

Erken Cumhuriyet döneminde Japonya'ya dair yazılan metinlerde karşımıza çıkan ikinci imge, "manevi örnek" imgesidir. Söz konusu imge işlenirken –isminden de anlaşılacağı üzere- Japonların maneviyat cephesinin kudretine vurgu yapılır ve bu yapılırken de Japonların mistik inançlarına gönderme yapılır. Pertev Demirhan'ın bir önceki bölümde zikrettiğimiz *Japonların Asıl Kuvveti: Japonlar Niçin ve Nasıl Yükseldi?* adlı eserinde Japonlara atfedilen yegane imge, "adanmış savaşçı" imgesi değildir. Aynı zamanda Japonların "manevi örnek" olarak takdim edildiği satırlar da söz konusu eserde ihtiva edilmektedir. Müellif, Japonların manevi kudretinin önemli bir kaynağı olarak Japon İmparatoru'nun (Mikado) şahsını öne çıkarıyor:

"Japonya'da 'Jmmu Tenno' yani 'Gök'ün Oğlu' dedikleri Mikado bugün hala eski kudret ve manevi nüfuzunu muhafaza etmektedir. Mikado'nun bu kudretini üç mukaddes hazine temsil

²² Faik Sabri Duran, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938, s. 28.

²³ Faik Sabri Duran, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938, s. 29.

²⁴ Yaşar Nabi Nayır, "Milliyet Şuuru", Mehmet Kaplan, İnci Erginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 297.

eder. Bunlardan birincisi adaletin sembolü olan 'Ayna', ikincisi faziletin sembolü sayılan 'gerdanlık', üçüncüsü samuray vakar ve cesaretinin ve Japonya'nın en yüksek mukadderatının sembolü itibar edilen 'kılıç'tır. (...) Filhakika ilk imparator 'Jmmu'dan bugünkü 124'üncü imparatora kadar Mikado'nun manevi nüfuzu hiç sarsılmamıştır ki tarihte bunun bir misli daha görülemez. (...) İşte bu manevi nüfuz sayesinde ki Japon ordusu gibi tek mil Japon milleti de Mikado'nun etrafında bir 'aile milleti' şeklini arzeder. Esasen Japonya'da adeta resmi bir mezhep şeklini alan ve yeniden şiddetle tatbikine başlanan Şinto itikadı imparatora dokunulması caiz olmayan ilahi bir kudret tanımakta ve milleti mecburi olarak imparatorun ve onun vasıtasıyla hükümetin hizmetine bağlamaktadır ki bu suretle tek mil millette sun'i değil, belki tamamıyla manevi ve ruhi bir topluluk ve birlik vücuda gelmiştir."²⁵

Demirhan, Japonların manevi cephedeki kudretinden bahsederken yalnızca imparatorun mukaddes addedilen şahsına duyulan bağlılığı dile getirmekle yetinmez. O, aynı zamanda Japonların ahlak konusundaki üstünlüklerini ifade eder. Demirhan'a göre milletler daima ahlak sayesinde yükselmişler, ahlaksızlık ise onların alçalmasına ve yok olmasına sebebiyet vermiştir. Japonların da böyle düşündükleri için milletin ahlakını bozulmaktan koruma hususuna her şeyden fazla önem verdiğini ileri süren müellif, ahlakın bir millette temel olduğunu ve zeka ile yeteneğin ancak iyi ahlaka dayanmak koşuluyla makbul olduğunu belirtmiştir.²⁶ Yazar, Japon ahlakında dini inançların tesirini de zikretmeyi ihmal etmez. Japonların içlerinde yaşadıkları memleketin şartları sebebiyle çetin ve çevik bir karaktere sahip olduğunu ileri süren yazara göre "Japon ırkına tabiatın bahşettiği bu müstesna hassalara bir de Şinto ve Buda mezheplerinin yüksek ahlak ve fazilet dersleri ilave olunca ortaya fevkalade bir millet çıkmıştır."²⁷

Demirhan'ın, Japon ahlakını Türk milletine örnek gösterirken, Türk milletinin de benzer nitelikleri taşıdığına emin olduğu görülüyor: "Gerek harakiri tarzında, gerekse diğer suretle olursa olsun bizde katiyyen merdut olan intihar müstesna olmak üzere bu hassaların, bu meziyetlerin kaffesi esasen Türk'ün kanında vardır. Çünkü Türk büyük bir millettir. Tarihte Attila'ların, Cengiz'lerin, Timur'ların kabına yetişmiş bir cihangir görülüyor. Bunlar hep Turan-Türk ırkındandır. Türk kendi ahlak ve maneviyatını yüksek tuttuğu daima hakim kalacaktır. Avrupa'nın en yumuşak milletlerinden addolunan İtalyanlar bile Mussolini'nin ahlak ve maneviyatlarını yükseltmesi sayesinde -vaka silahsız ve vasıtasız bir millete karşı, fakat her halde umulmadık kadar az bir zamanda- Habeşistan'da büyük işler görmeye muvaffak olmuşlardır."²⁸ Böylelikle, Japonların "manevi örnek"liğinin Türkiye'de uygulanabilirliği, Türk milleti ile Japon milleti arasında çeşitli paralellikler kurmak suretiyle müdafaa edilmektedir ki, Demirhan'ın "adanmış savaşçı" imgesini işlerken de aynı yola başvurduğunu daha önce zikretmiştik.

Faik Sabri Duran'ın *Bugünkü Japonya* adlı eserinde "Çocuk" başlığını taşıyan sayfada yazılanlar, Japonlar'a atfedilen "manevi örnek" imgesi için kayda değer bir misal teşkil etmektedir. Japonya'da çocukların tahsil ve terbiyesinin pratik bilgilerden ziyade ahlak prensiplerine dayandığını belirten Duran, Japon çocuklarının eğitiminde Japon modernleşmesinin öncüsü olan Meiji'nin emirnamesinin merkezi rolüne değinmeyi ihmal etmez. Yazdığına göre Japon çocuğu okula başlayınca bu emirname ile karşılaşılır, merasim günlerinde

²⁵ Pertev Demirhan, *Japonların Asıl Kuvveti: Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi?*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1937, s. 82-83.

²⁶ Demirhan, a.g.e., s. 78-79.

²⁷ Demirhan, a.g.e., s. 85.

²⁸ Demirhan, a.g.e., s. 89.

bu emirname ona okunur ve çocuk artık onu ezberden bildiği bir noktaya erişir. Duran, bahsi geçen emirnamenin çocuklara Japon vatanının büyüklüğünü ve kutsiyetini anlattıktan sonra ebeveyne hürmet etme, kardeşlerini ve arkadaşlarını sevme, karı ve koca sıfatı ile ailenin ahengini koruma, mütevazı ve fazilet sahibi olma, ilim ve sanat öğrenme, bilgisini ve ahlaki metanetini artırma prensiplerini dikte ettiğini ifadeye koyar. Emirnamede bunun haricinde Japon çocuklarına gerekli olduğu zaman kendilerini cesaret ve fedakarlıkla vatanlarına hasretmeleri ve ülkenin yükselmesi için çalışmak suretiyle atalarının kurdukları asil prensiplere layık iyi birer vatandaş olmaları telkin edilir.²⁹

Duran, Japonların manevi hayatını anlatırken tıpkı Demirhan gibi onların dinleri üzerinde de durmaya özel bir önem verir. *Bugünkü Japonya*'nın Japon tapınaklarını ve Japon ibadetlerini gösteren fotoğraflara yer verilen bir sayfasında yapılan açıklamalar bu bağlamda dikkat çekicidir. Açıklama yazısında, Japonya'ya giden bir seyyahın orada mabetlerin çokluğu ile karşılaşınca hayretler içinde kaldığı söylenmekte ve şehirlerde veya kırlarda, her tarafta adım başında bir mabedin göze çarptığı ifade edilmektedir. Kırların en tenha köşelerinde bile bir Buda mabedinin veya bir Şinto mihrabının bulunduğunu belirten yazıya göre Budizm Japonya'da çok iyi kökleşmiş olsa da Şinto dini daha fazla yayılmış durumdadır. Açıklama yazısı, hangi dini tanırsa tanısın, her Japonun aynı zamanda Şinto dinini de tanıdığını belirtir ve söz konusu dinin hususiyetlerini anlatmaya koyulur. Şinto dinin esasının atalara ibadet olduğunu ve her Japon evinde atalar için hazırlanmış bir mihrap bulunduğunu ifadeye koyan yazıda Japonların bu mihrapların önünde günde birkaç defa büyük bir ihtiram ile eğildikleri ve atalarına taptıkları belirtilir ve son olarak, Şinto'nun 'Allah'a giden yol' anlamına geldiği söylenerek yazı noktalanır.³⁰

“Garplılaşmış Asyalı” İmgesi

Cumhuriyet öncesinde Japonların Garplılaşma hususunda örnek gösterildiği bir kaynak olarak Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin³¹ 1916'da kaleme aldığı *Avrupalılaşmak* isimli yapıt önemlidir. Erken Cumhuriyet döneminde inkılaplar yoluyla gerçekleştirilecek olan pek çok hususun bir tavsiye niteliğinde zikredildiği bu ilginç eserde Japon modernleşmesi, Türkiye için bir örnek olarak takdim edilmektedir. Müellifin ifadelerine göre onun zamanındaki Türkiye, din duygusuyla eski geleneklere ve Hicaz'ın hayat ve medeniyetine nasıl bağlı ise, onun devrinden bir asır önceki Japonlar da Çin medeniyetine ve Buda ile Şinto dinlerinden geçen adetlere ve geleneklere o kadar sadık idiler. Dahası, nasıl ki Türkiye de yazarın ifadesiyle “Batı'nın ilim ve kültüründen habersiz cahil ümmet” Avrupalılaşmayı bir felaket sayıyorsa, Japonlar arasında da eski samuraylar, Daimyonlar ve Şogonlar Batı'nın bütün toplumsal kurumlarına ve medeniyetine karşı çıkmaktaydılar. Fakat müellif, zamanın her şeyi yıktığı gibi Japonların köhneleşmiş adet ve itikadlarını da yok ettiğini ve Avrupa medeniyetinin gelişmelerinin Nipon adalarına yayıldığını ifadeye koymaktadır. Yazar, Amerikalı Komodor Perry'nin toplarına boyun eğen Japonya'nın altmış milyonluk nüfusuyla dört yüz milyonluk Çin milletini ve yüz altmış milyon nüfuslu

²⁹ Faik Sabri Duran, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938, s. 10.

³⁰ Duran, a.g.e., s. 13.

³¹ Tüccarzade İbrahim Hilmi, Romanya'nın Tulça kasabasında 1876'da doğdu. 1883'te ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etti. 1896'da ilk yayınevi olan Kitaphane-i İslam'ı kurdu. Bu yayınevi daha sonra kurduğu Kitaphane-i Askeri yayıneviyle birleşerek Kitaphane-i İslam ve Askeri adını aldı. Cumhuriyet döneminde yayınevini Kitaphane-i Hilmi ve Hilmi Kitabevi adlarıyla devam ettirdi. 1963'te vefat etti (“Yazarın Hayatı ve Eserleri”, Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Avrupalılaşmak*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997, s. 13, 14, 16.)

Rusya'yı bozguna uğratmasının üzerinde önemle durmakta ve Japonya'nın bu büyük başarı ve mutluluğa ancak Avrupalılaşmak ve Avrupa medeniyetinden istifa etmek suretiyle ulaştığını belirtmektedir.³² Japonların, Garplılaşarak ilerleyen Asyalı kavim olarak değerlendirilmesi yalnızca bu yapıyla sınırlı kalmamıştır kuşkusuz. Erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının eserlerinde de Japonlar'a sık sık "Garplılaşmış Asyalı" imgesinin atfedildiği görülüyor. Şimdi bu imgenin nasıl işlendiğine ilgili kaynaklar ışığında göz gezdirelim.

Cumhuriyetin kurulmasından bir sene önce (1922) Celal Nuri'nin (İleri) kaleme aldığı "Milletin Tecdidi" başlıklı yazıda, Türkiye'nin Avrupa'dan iktibaslar yapması lüzumu anlatılırken Japonya'nın örnek verilmesi dikkat çekicidir: "Büyük Petro Rusya'sı, Motsohito Japonya'sı maziye veda ederken, nasıl, olduğu gibi Avrupa'nın âliyâtını, usullerini kabul etmişse, biz de, onları aynen iktibasa memuruz."³³ Cumhuriyetin kurulmasından iki sene sonra (1925) Yusuf Akçura'nın Darülfünun'da verdiği bir konferansta da Asyalı kavimlerin Garp uygarlığına girme mecburiyeti anlatılırken Japonlar'a gönderme yapılmaktadır: "Aksâ-yı şark ve şark medeniyetlerine mensup milletler, asrî devlet halinde teşekkül ve taazzi edebilmek için, garp, yani Avrupa medeniyetine girmek mecburiyetinde kaldılar. Japonya, azim ve cesaretle, sürat ve şiddetle garp medeniyetine atlayarak asrî bir devlet tesis edebilmiş gibidir; Çin ve mülhekatı daha batî bir yürüyüşle aynı gayeye doğru yürüyorlar."³⁴ Yine aynı konferansta Türkiye'nin Garp uygarlığına girme çabası ile Japon modernleşmesi arasında bağlantı kurulmaktadır: "Efendiler, asrî devlet, Avrupa medeniyeti mahsulü olduğu için, asrî devlet kurmak isteyen Türkler, tıpkı Japonlar gibi, eskiden dahil oldukları medeniyetten Avrupa medeniyetine atlamak mecburiyetinde kaldılar ve bugün bu mecburiyetten mütevellit mesâili, kavî bir azim, büyük bir şecaatle halle çalışıyorlar."³⁵ Görüldüğü üzere, hem Celal Nuri İleri hem de Yusuf Akçura, Japonya'nın Batı uygarlığını benimseyerek ilerleme yoluna gitmesinden yola çıkarak şu iki temel çıkarımda bulunuyorlar: Japonya örneği, muasırlaşmayı başarmak için Avrupa'yı örnek alma gerekliliğine misal teşkil etmektedir ve Türkiye de bu misali izlemek durumundadır.

Faik Sabri Duran'ın daha önce bahsettiğimiz *Bugünkü Japonya* isimli eserinde Japonların "Garplı" yüzüne çeşitli vesilelerle yer verilmesi alaka uyandırıcıdır. Kitabın "Japon Hayatı" başlıklı bölümünde Japonların günlük hayatını gösteren fotoğrafların altında bir yazı mevcuttur. Yazıda büyük şehirlerde yaşayan Japonların birbirine zıt iki hayat sürdüğü, işi başında Avrupalı, evine dönünce Japon olduğu belirtilmektedir. Ayrıca onların gündüzleri bir Avrupalı gibi giyindiği, mağaza, yazıhane, fabrika veya bankasında bir Avrupa muhiti içinde bulunup Garp metotları ile çalıştığı ve öğle yemeğinde Garp usulünde hazırlanmış yemekler yediği, akşam evine dönünce ise daha kapıdan içeri girerken ayakkabılarını çıkarmak suretiyle Japonlaşmaya başladığı, derhal soyunup kimono giydiği, yere hasırlar üzerine bağdaş kurarak oturduğu ve çiğ balık, pirinç haşlaması ve krizantem salatasından oluşan yemeğini yiyip artık bir Japon gibi düşünmeye başladığı anlatılmaktadır.³⁶ Garplı giysiler içindeki Japon kadınlarının fotoğraflarına yer verilen "Eski ve Yeni" başlıklı bölümde ise şu cümleleri müşahede ediyoruz: "Bankalarda, yazıhanelerde çalışan binlerce Japon kızı işlerinin başına Avrupalı kıyafetinde gelir. Umumiyetle

³² Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Avrupalılaşmak*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997, s. 175-176.

³³ Celal Nuri İleri, "Milletin Tecdidi", Mehmet Kaplan, İnci Erginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 53.

³⁴ Akçuraoğlu Yusuf, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", Mehmet Kaplan, İnci Erginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 133.

³⁵ Akçuraoğlu Yusuf, a.g.e., s. 134.

³⁶ Faik Sabri Duran, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938, s. 8.

Japon kadını Garp kıyafetlerini kendisine yakıştırmasını pek iyi bilir.”³⁷ Bir başka sayfada, Japon kadınlarının plajlarda mayolu fotoğraflarına yer verilmekte ve fotoğrafların altındaki açıklama yazısında, Japon plajlarında Garp kıyafetleri ve Garp adetlerinin çokça görüldüğü, bu plajların Avrupa ve Amerika’daki benzerlerinden hiç farklı olmadığı ifade edilmektedir. Plajlarda Garp usulü banyo kostümlerini giymenin yalnız ‘Geisah’lar için yasak sayıldığı ve onların plajlarda ancak kendi kıyafetleriyle dolaşabildiği bilgisine de açıklamada yer verilmektedir.³⁸ Bu noktada Duran’ın, Japonya’nın Türkiye’deki modernleşme tecrübesini anımsatan bir yönünü işlediği söylenebilir: Japonların Garp kıyafetleri giyip Garplı gibi çalışması, fakat bununla birlikte kendi kimliğini de yaşatması.

Duran, *Bugünkü Japonya’nın “Musiki”* başlıklı kısmında Japonya’da Garp müziğinin yaygınlaşması hakkında malumat vermektedir:

“Japonya Garplılaşmaya başladığından beri Garp musikisi ile de aşinalık peyda etti, bir Musiki Akademisi açıldı. Şimdi Japon sanatkarları Bethowen, Schumann, Schubert veya Tschaikowsky’den büyük muvaffakiyetle konserler veriyorlar. Fakat halkın yüreğinden eski Japon musikisinin zevki ve duygusu da silinmiş değildir. Hele millî âletlerle çalınan ve doyurulmamış bir aşkın terennümleriyle dolu olan hazin ve kederli melodiler, nihayetsiz iniltileriyle Japon kalplerini titretmekte hâlâ devam ediyor. Yeni yapılan şarkılarda ise en çok yer alan mevzu, Japon askerinin Mançurya’daki kahramanlıklarıdır.”³⁹

Müellif, tıpkı aynı eserin diğer bölümlerinde olduğu gibi burda da Japonya’nın erken Cumhuriyet Türkiye’si’ni hatırlatan yönlerini –Garp müziğinin ülkeye aktarılması, eski müziğin halk nezdinde yaşamayı sürdürmesi- işlemekten geri kalmıyor. Dahası, Japon askerlerine övgü olarak yapılan şarkılara değinerek “adanmış savaşçı” imgesini bir kez daha tekrarlamış bulunuyor.

Erken Cumhuriyet döneminde Garp’tan yapılan iktibaslara destek olanlar haricinde bunları tenkit edenlerin de Japonya’yı misal gösterdiğine Celal Nuri’nin 1928 tarihli bir yazısında rastlıyoruz. Müellif, *İkdam*’da yayınlanan yazıda Latin harflerinin alınmasını eleştirenlerin Japonya’dan örnek verdiğini belirtiyor ve kendisi de bu eleştirileri yanıtlarken yine Japonya’yı referans gösterme gereği duyuyor: “Japonya latin elifbasını kabul etmedi, fakat o adamlar buna rağmen ilerlediler’ diye yarı muhafazakarların bir iddiası var. Ancak bu kişiler Japonya’da harf meselesini hiç incelemeyen bu sözü söylüyorlar. Okuduğum kitaplara, işittiğim rivayetlere göre Japonlar harfsizlikten kan ağlıyorlarmış.”⁴⁰

Garplılaşma meselesinde yalnızca Garp uygarlığından yapılan iktibasların söz konusu olmadığı bir gerçektir. Garplılaşma sürecine sorun çıkaracak eski gelenekler, adetler ve inançlarla mücadele edip bunları ortadan kaldırma çabası da Garplılaşmanın ihmal edilemeyecek bir boyutudur. Nitekim, Tüccarzade İbrahim Hilmi’nin, Japonların “köhnemiş adet ve itikadları”nın yıkılmasından bahsetmesi de bu boyutla alakadar sayılmalıdır. Erken Cumhuriyet döneminde Japonya’daki Garplılaşmanın mevzubahis boyutuna değinilmesine örnek olarak *Cumhuriyet* gazetesinin –daha önce zikrettiğimiz, Amiral Yamamoto’nun Türkiye ile ilgili kitabından alıntılarının da yayımlandığı sayı olan- 22 Temmuz 1937 tarihli nüshasında yer verilen “Japonyada hurafe ile mücadele” başlıklı haber zikredilebilir. İlgili haberde Japon hükümetinin

³⁷ Duran, a.g.e., s. 17.

³⁸ Duran, a.g.e., s. 21.

³⁹ Faik Sabri Duran, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938, s. 23.

⁴⁰ Celal Nuri İleri, “Türk İnkılabının Yeni Bir Safhası Latin Harfleri Meselesi-III”, Hüseyin Durukan (der.), *Türkiye Nasıl Laikleştirildi*, İstanbul, Çıdam Yayınları, 1991, s. 329.

tarikat benzeri yapılarla mücadelesinin anlatıldığı görülüyor. Habere göre, Japonya’da insanların başlarına gelen kötü olayları birtakım habis ruhların eseri olarak görmelerine neden olan bir batıl inanç mevcuttur. Bu inanç, söz konusu ülkede bir çeşit tarikat anlayışı doğurmuştur. Habere göre söz konusu tarikat benzeri yapılara mensup olan Japonlar, başlarına gelen felaketten kurtulmak için tarikatın liderine müracaat etmektedirler. Örneğin evini su basan bir Japon bu olayı tarikat liderine anlatmakta, o da söz konusu su baskınının 550 kaplumbağanın habis ruhunun eseri olduğunu söylemekte ve söz konusu 550 kötü ruhun hakkından gelebilmek için mesela ördek ruhunu satın alması gerektiğini ifade etmektedir. Evi su baskınına uğrayan Japon da bunu öğrenince hemen parasını verip ördek ruhunu satın alıp evine gitmektedir ki, ördek ruhu denilen şey aslında bir kağıt parçası üzerine yazılı ‘ördek’ ismidir. Tarikat liderlerinin bu gibi yöntemlerle çok para kazandığını belirten habere göre artık Japon hükümeti bu tarikat liderlerine karşı bir mücadele açmıştır.⁴¹

Sonuç

Erken Cumhuriyet dönemi düşüncesinde Japonlara atfedilen üç temel imgeyi ana hatlarıyla değerlendirmiş olduk. Bunlar “adanmış savaşçı”, “manevi örnek” ve “Garplılaşmış Asyalı” imgeleridir. “Adanmış savaşçı” imgesinde orduya katılan Japonların gözünü kırpmadan savaş alanlarında ölüme koşması ve üstün mücadele ruhu temel alınmaktadır. “Manevi örnek” imgesi, Japonların imparatorun kutsal kişiliğine ve bağlı oldukları mistik inançlara olan sadakatlerinin yanı sıra, küçüklüklerinden itibaren ahlak kurallarına bağlı bir yaşam sürmeleri söz konusu edilir. “Garplılaşmış Asyalı” imgesi ise Japonların Garp uygarlığından kıyafet, müzik, iş hayatı, devlet yönetimi v.b. konularda yaptığı iktibasları ihtiva etmektedir.

Japonlara atfedilen muhtelif imgelerin Türk aydınının muhayyilesindeki önemi, Cumhuriyet’in erken dönemleriyle sınırlı kalmamıştır. Daha sonraki dönemlerde de Türk aydınları kaleme aldıkları yazılarda ve kitaplarda Japonlara belli imgeler atfetmişler ve bu imgeler üzerinden Japonları Türk milletine bir örnek olarak takdim etmişlerdir. Bu hususta iki örnek vermekle iktifa edeceğiz. Bunlardan birisi, Cemal Kutay’ın Türkiye’nin çeşitli sorunlarına çözüm teklifleri sunduğu *Beklenen Adam: Atatürk’ün Yarıda Bıraktıklarını Tamamlayacak Olanın Not Defteri* isimli çalışmasıdır. Kutay, Japon modernleşmesini başlatan Japon İmparatoru Meiji’yi (eserde “Motso-Hito” olarak geçiyor) ve onun döneminde yetişen nesli Türkiye’ye örnek göstermektedir. Bunu yaparken de çalışmamızın ana konusu olan üç imgeyi tekrar ettiği anlaşılıyor. Sözelimi, “Garplılaşmış Asyalı” imgesini, İmparator’un yeni nesle vermek istediği Batılı anlayış üzerinden işler: “Güneşin oğlu büyük adını taşıyan Mikadoluk tahtında, gerçekten güneş kafalı bir büyük adam vardı: Motso Hito. İmparator, anlamıştı ki bütün bir yetişen nesle, özünü yitirmeden Batılı kafası vermek şart...”⁴² Batı ülkelerine eğitim almaya giden Japon gençlerinin totem önünde yemini anlatırken de “manevi örnek” imgesini yeniden üretir: “Şöyle yapıyorlardı: Gitme hakkını kazanan, inandığı kutsal totem önünde, her dakikasının vatanına, ülkesinin ve halkının hasretini çektiği bir bilgiyi öğrenmeye adandığına yemin ediyordu.”⁴³ “Adanmışlık”ı ise savaşçılık hususunda değilse de eğitim alanında ele alır ve Japon gençlerinin

⁴¹ “Japonyada hurafe ile mücadele”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1937, s. 6.

⁴² Cemal Kutay, *Beklenen Adam: Atatürk’ün Yarıda Bıraktıklarını Tamamlayacak Olanın Not Defteri*, İstanbul, Sile Matbaası, 1970, s. 212.

⁴³ Cemal Kutay, *Beklenen Adam: Atatürk’ün Yarıda Bıraktıklarını Tamamlayacak Olanın Not Defteri*, İstanbul, Sile Matbaası, 1970, s. 212.

başarısızlık durumunda intihar etmeleri üzerinden bu imgeyi işler: “Başarı gösteremeyenler bir daha yurtlarına dönmediler. Pek istisna olsa da dönmediler: Harakiri yaptılar, kendi elleriyle midelerini deştiler, intihar ettiler. (...) Bugünkü Japonya, o Motso-Hito’nun neslinin haysiyet ve namus hissinin armağanıdır yurtlarına...”⁴⁴

Vermek istediğimiz ikinci örnek, 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi’nden İstanbul milletvekili adayı olan araştırmacı yazar Levon Panos Dabağyan’dır. Dabağyan, *Pearl Harbor’dan Hiroşima’ya* isimli çalışmasında Japonya’nın II. Dünya Savaşı yıllarındaki askeri faaliyetlerini detaylı bir biçimde anlatmakta ve bunu yaparken de Japonlara atfedilen “adanmış savaşçı” imgesini yeniden üretmektedir. Sözgelimi, Amerikalılar’a mağlup olmayı ve bir Amerikan zırhlısına kamikaze dalışı yapma planlarının reddedilmesini sindiremeyen iki Japon amiralinin intiharı, kitapta oldukça dramatik bir dille aktarılıyor: Amiral Ugaki, filosundaki bütün pilotlara telsizle “Dikkat! Filo komutanından filoya! Son görevinizi yapmaya hazır olun. Her biri, birer kahraman olan arkadaşlarımız, şu an bizleri Yasukuni tapınağında beklemektedir. Emrim; topyekun taarruz dalışıdır. YAŞASIN İMPARATOR!” diye talimat veriyor ve bunun üzerine emrindeki kamikaze filosunun uçakları, kendisiyle birlikte Pasifik okyanusunun derinliklerine intihar dalışında bulunuyor.⁴⁵ Amiral Ugaki ile birlikte kamikaze taktiğini planlamış olan Amiral Onişi de harakiri yaparak yaşamına son veriyor. Dabağyan’ın bunları anlattıktan sonra iki amiral hakkındaki yorumu şu minvalde: “Amiral Ugaki ve Amiral Onişi, cesur bir asker, tam bir vatanperver olan gerçek birer kahramandı ve her iki şerefli amiralin, Yasukuni mabedinde yeri olmadığını, hiç kimse iddia edemezdi!”⁴⁶

Görüldüğü üzere, erken Cumhuriyet döneminde Japonlar’a atfedilen imgeler, Cumhuriyet’in sonraki dönemlerinde konuyla ilgili üretilen yapıtlarda kendini tekrar edebilmektedir. Bu nedenle, erken Cumhuriyet döneminde Japon imgesi meselesi, Türk düşüncesinde uzun süredir varlığını koruyan “Japon modeli” tartışmasının tarihsel arka planını ve köklerini bilmek bakımından ehemmiyet teşkil etmektedir. Şayet, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni kurulmuş bir devlet olduğu dönemde, Mustafa Kemal Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı sırasında yayınlanmış olan ve devrin aydınlarının Japonya’ya atfettikleri temel imgeleri içeren çalışmaların incelenmesine gereken önem verilirse, daha sonraki devirlerde de devam etmiş bulunan Japonya ve Japon modernleşmesi tartışmalarının ilk tohumlarının nasıl vücut verdiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu çalışma da söz konusu tartışmaların ilk tohumları ve tarihteki kökleri hususunda araştırmacılara ve okuyuculara ışık tuttuğu, onları daha ileri araştırmalara sevk ettiği ölçüde amacına ulaşmış sayılacaktır.

Kaynakça

Akçuraoğlu, Yusuf, “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife”, Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 128-146.

Berkes, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-1*, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi, 1997.

⁴⁴ Kutay, a.g.e., s. 213.

⁴⁵ Levon Panos Dabağyan, *Pearl Harbor’dan Hiroşima’ya*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2004, s. 320.

⁴⁶ Dabağyan, a.g.e., s. 321.

- Dabağyan, Levon Panos, *Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2004.
- Demirhan, Pertev, *Japonların Asıl Kuvveti: Japonlar Niçin ve Nasıl Yükseldi?*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1937.
- Duran, Faik Sabri, *Bugünkü Japonya*, İstanbul, Yenigün Neşriyat, 1938.
- Dündar, A. Merthan, "Pertev Demirhan ve Rus-Japon Harbinden Alınan Maddi ve Manevi Dersler Adlı Eseri Üzerine", Selçuk Esenbel ve Erdal Küçükyalçın (der.), *Türkiye'de Japonya Çalışmaları Konferansı -I- Bildiri Kitabı*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012, s. 299-317.
- Ertop, Konur, "Yaşar Nabi Nayır (1908-1981)", *Varlık*, Sayı 883, Nisan 1981, s. 3.
- İleri, Celal Nuri, "Türk İnkılabının Yeni Bir Safhası Latin Harfleri Meselesi-III", Hüseyin Durukan (der.), *Türkiye Nasıl Laikleştirildi*, İstanbul, Çıdam Yayınları, 1991, s. 328-332.
- İleri, Celal Nuri, "Milletin Tecdidini", Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 52-57.
- "Japonyada hurafe ile mücadele", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1937, s. 6.
- Karal, Enver Ziya, "Önsöz", Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Lotus Yayınevi, 2008, s. 7-32.
- Kutay, Cemal, *Beklenen Adam: Atatürk'ün Yarıda Bıraktıklarını Tamamlayacak Olanın Not Defteri*, İstanbul, Sile Matbaası, 1970.
- Lee, Hee-Soo ve İbrahim İlhan, *Osmanlı Japon Münasebetleri ve Japonya'da İslamiyet*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Matsutani, Hironao, *Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995.
- Nayır, Yaşar Nabi, "Milliyet Şuuru", Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci ve Abdullah Uçman (der.), *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 295-297.
- Nivet, Henry, *Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felâketi*, Ragıp Rıfki (çev.), İstanbul, ARK Kitapları, 2011.
- Şahin, F. Şayan Ulusan, *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Tevetoğlu, Fethi, *Dış Politika Görüşümüz*, Ankara, Komünizmle Mücadele Yayınları, 1963.
- Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Avrupalılaşmak*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997.
- "Türk Japon Dostluğunun Canlı Bir Hatırası", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1937, s. 7.
- Ulusan, Şayan, "1913'te Faik Sabri Bey'in Gözünden Almanlar ve Almanya", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, No 1, 2008, s. 247-260.
- Uyanık, Necmi, "Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, No 36, Güz 2014, s. 137-161.
- "Yazarın Hayatı ve Eserleri", Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Avrupalılaşmak*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997, s. 13-17.
- Şakir, Ziya, *Sultan Abdülhamid ve İmparator Mikado*, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2010.